

Гринькова Надія

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії і методики виховання
Рівненського державного гуманітарного університету,
м. Рівне, Україна
ORCID: 0000-0002-5774-8699
e-mail: nadiia.hrynkova@rshu.edu.ua

Стельмашук Жанна

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії і методики виховання
Рівненського державного гуманітарного університету.
м. Рівне, Україна
ORCID: 0000-0003-2368-4209
e-mail: zhanna.stelmashuk@rshu.edu.ua

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ЕМОЦІЙНО-ЕТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Анотація. У статті узагальнено зміст поняття «емоційно-етична компетентність майбутнього вчителя початкових класів», яку представлено як «сукупність знань в емоційно-етичній сфері, умінь виражати, усвідомлювати та керувати своїм емоційним станом та емоціями здобувачів освіти, подолання стресових і конфліктних ситуацій, що сприяє ефективній організації діалогічної взаємодії з батьками та учнями на засадах емпатії, морально-етичних норм і правил».

Здійснено аналіз наукових джерел та результатів емпіричного дослідження уцілому засвідчив недостатній рівень сформованості емоційно-етичної компетентності у здобувачів вищої освіти зі спеціальності 013 Початкова освіта, що є підставою для виокремлення та обґрунтування педагогічних умов, що сприятиме її ефективному становленню, до яких віднесено: розвиток у майбутніх учителів початкових класів мотивації до оволодіння емоційно-етичною компетентністю; використання освітнього потенціалу навчальних дисциплін «Педагогічна майстерність», «Теорія і методика виховання» для формування емоційно-етичної компетентності майбутніх учителів початкових класів; залучення майбутніх учителів початкової школи до неформальних онлайн-курсів з метою становлення емоційно-етичної компетентності.

Ключові слова: емоційно-етична компетентність, майбутній учитель початкової школи, педагогічні умови формування емоційно-етичної компетентності, мотивація здобувачів освіти, неформальні онлайн-курси.

Постановка проблеми. У сучасних складних умовах, які зумовлені російською агресією, одним із головних завдань у підготовці майбутніх вчителів початкових класів є формування стресостійкості, здатності керувати власними емоційними станами, володіти методами саморегуляції, подолання стресу, використовувати засоби збереження психічного здоров'я усіх учасників освітнього процесу. Ці характеристики визначені у контексті інтегрованих складових емоційно-етичної компетентності (Професійний стандарт «Вчитель закладу загальної середньої освіти», 2024, с. 18). Отже, обґрунтування педагогічних умов формування означеної компетентності сприятиме ефективній підготовці майбутніх педагогів до успішної професійної діяльності.

Аналіз останніх досліджень з проблеми. Актуалізованій проблемі присвячено чимало досліджень. Зокрема, у працях О. Лазуренко, О. Льошенко, І. Матійків, Т. Скорик, І. Сухопарої розкрито особливості формування емоційної компетентності вчителя. У наукових доробках І. Васяновича, Л. Лісіної, В. Матіяш, Н. Устинової, Л. Хоружої, Н. Гринькової, Ж. Стельмашук аналізуються питання етичної компетентності педагога.

Незважаючи на наявні наукові розвідки у контексті актуалізованої проблеми, вважаємо за потрібне обґрунтувати педагогічні умови формування емоційно-етичної компетентності майбутніх вчителів початкової школи, що і є метою представленої наукової статті.

Виклад основного матеріалу дослідження. Зазначимо, що уточнене поняття «емоційно–етична компетентність вчителя» презентоване в останній редакції професійного стандарту «Вчитель закладу загальної середньої освіти» (2024) і являє собою три інтегровані ключові здатності, як-от: 1) здатність усвідомлювати особисті відчуття почуття, емоції, потреби та емоційні стани інших учасників освітнього процесу, керувати власними емоційними станами; 2) здатність конструктивно й безпечно взаємодіяти з учасниками освітнього процесу; 3) здатність усвідомлювати й поціновувати взаємозалежність людей і систем у глобальному світі (2024, с.18-19).

Апелюючи до нормативно-правових актів, що регламентують та визначають зміст підготовки здобувачів освіти за спеціальністю 013 Початкова освіта, емоційно-етичну компетентність майбутнього вчителя початкових класів розглядаємо як «сукупність знань в емоційно-етичній сфері, умінь виражати, усвідомлювати та керувати своїм емоційним станом та емоціями здобувачів освіти, подолання стресових і конфліктних ситуацій, що сприяє ефективній організації діалогічної взаємодії з батьками та учнями на засадах емпатії, морально-етичних норм і правил» (Стельмашук та Сілкова, 2024).

Науковий пошук та результати емпіричного дослідження стали підставою для висновку про недостатній рівень сформованості емоційно-етичної компетентності у здобувачів вищої освіти зі спеціальності 013 Початкова освіта та уможливило виокремити і обґрунтувати педагогічні умови, що сприятимуть ефективному становленню початкової школи.

Вважаємо, що такими педагогічними умовами є: 1) розвиток у майбутніх учителів початкових класів мотивації до оволодіння емоційно-етичною

компетентністю; 2) використання освітнього потенціалу навчальних дисциплін «Педагогічна майстерність», «Теорія і методика виховання» для формування емоційно-етичної компетентності майбутніх учителів початкових класів; 3) залучення майбутніх учителів початкової школи до неформальних онлайн-курсів з метою становлення емоційно-етичної компетентності.

Перша умова – розвиток у майбутніх учителів початкових класів мотивації до оволодіння емоційно-етичною компетентністю – передбачає формування інтересу у здобувачів освіти до майбутньої педагогічної діяльності та мотивації до оволодіння складовими емоційно-етичної компетентності як однієї з провідних фахових компетентностей педагога НУШ (Кіндрат, 2025).

Безсумнівно, для формування емоційно-етичної компетентності майбутніх учителів початкових класів важливо пробуджувати стійкий інтерес та потребу до означеної проблеми, що є можливим за умови поєднання внутрішньої та зовнішньої мотивації, мотивації, пов'язаної з перспективою, а також мінімізації чинників, здатних знижувати рівень мотивації.

Пізнавальний інтерес, що є, на нашу думку, чи не головним, варто стимулювати шляхом використання в освітньому процесі цікавого матеріалу, проблемних ситуацій, дискусійних методів навчання, які дадуть змогу майбутнім учителям діяти заради самого процесу діяльності, відчувати задоволення та радість від цієї активності. Цінною є групова та парна робота, прийоми створення ситуації успіху.

Навчальну діяльність та спілкування слід вибудувати так, аби максимально зацікавити здобувачів освіти до оволодіння знаннями, уміннями задля формування їх емоційно-етичної компетентності. Робота на практичних заняттях має включати систему педагогічних ситуацій і задач різного характеру, які здобувачі освіти зможуть аналізувати, моделювати та вирішувати з погляду принципів педагогічної етики та застосування емоційного інтелекту. Це сприятиме формуванню стійкої потреби до самовдосконалення і саморозвитку. Організація діалогічної взаємодії зі здобувачами освіти, налагодження конструктивного емоційного фідбеку – важлива передумова формування стійкого інтересу до проблеми формування означеної фахової компетентності.

Реалізація другої педагогічної умови – використання освітнього потенціалу навчальних дисциплін «Педагогічна майстерність», «Теорія і методика виховання» для формування емоційно-етичної компетентності майбутніх учителів початкових класів – передбачає включення до змісту лекційних та практичних занять матеріалу, який має орієнтований на формування когнітивної, мотиваційно-ціннісної та діяльнісної складових емоційно-етичної компетентності.

Визначені завдання складно реалізувати без раціонального поєднання як традиційних, так і активних інноваційних форм та методів навчання (лекції, міні-лекції, дискусії, інтерактивні вправи, casestudy, swot-аналіз та ін.). Отож незамінними та доцільними будуть дискусійні та інтерактивні методи навчання (групова дискусія, розгляд педагогічних ситуацій з практики, аналіз ситуацій морального вибору тощо), які сприятимуть формуванню у здобувачів

освіти умінь чітко висловлювати свої думки й відстоювати їх в ситуаціях морально-етичного характеру, конструктивно вирішувати різні педагогічні завдання в межах професійно-етичних норм.

Закцентуємо увагу на тому, що під час лекційних занять з означених дисциплін доречним буде використання матеріалів, які мають на меті покращення рівня обізнаності майбутніх учителів початкової школи з поняттями «морально-етичні норми», «емоційно-етична компетентність учителя», «емоційний інтелект», сутності та чинників формування емоційного інтелекту, формування уявлень про сучасні технології та засоби саморегуляції, подолання стресу, усвідомленого та емпатичного слухання, ненасильницької та безконфліктної комунікації; знання відмінностей між людьми, стратегій попередження, подолання і трансформації конфліктів.

Зокрема, під час практичного заняття «Педагогічна техніка як основа педагогічної майстерності» варто запропонувати вправи на розвиток емоційної обізнаності та рефлексії, як-то: «Пряникова людина», «Чорне? Біле?», «Кошик сміття», «Що трапилось?», «Відгадай емоцію», «Напиши емоції», мозковий штурм «Позитивні і негативні сторони емоцій» та ін. Ефективними також є ресурсні техніки для подолання стресових ситуацій та відновлення, зокрема арт-терапевтичні техніки («Дерево сили», «Скринька щастя» та ін.). Для висловлення власних поглядів і переконань здобувачів освіти щодо розвитку ЕІ ефективним буде застосування таких методів: «мозкова атака», «вільний мікрофон», «сократівські бесіди», дискусії, дерево рішень, «килимок ідей», метод «Прес», вправи з елементами арт-терапії, казкотерапії, творчі вправи тощо.

Пізнавальними для здобувачів освіти є панельна дискусія «Навіщо потрібні бути емоційно стійким?», есе «Творчий портрет вчителя початкових класів очима сучасного здобувача вищої освіти» та укладання кодексу вчителя зі сформованою емоційно-етичною компетентністю. Майбутні вчителі початкових класів можуть ознайомитися з прикладами використання методу Swot-аналізу та застосувати його для самооцінки рівня власної емоційно-етичної компетентності.

З метою розвитку здібностей управління емоціями інших людей, дослідження бар'єрів емоційної взаємодії, оволодіння системою знань та умінь, що становлять основу конструктивної емоційної взаємодії, слід запропонувати вправи: «Маніпуляційна розминка», «Прийняття емоцій інших», «Відображення емоцій», «Конструктивні стосунки» та ін. Беззаперечно, цінною у контексті означеної проблеми є праця В. Сухомлинського «Лист про педагогічну етику» (Сухомлинський, 1977), що була предметом аналізу та дискусії.

Уведення майбутніх вчителів у педагогічні ситуації створюватиме умови, за яких вони отримають можливість самостійно аналізувати педагогічні явища, встановлювати зв'язки між педагогічними діями і відповідними реакціями здобувачів освіти, усвідомлювати логічні зв'язки, послідовність дій, і використовувати їх для розв'язання педагогічних завдань, проявляючи при цьому високий рівень емоційно-етичної компетентності.

В умовах сьогодення значний потенціал, окрім формальної освіти, має неформальна. Онлайн-курси, що доведено практикою, є однією з форм набуття компетентностей. Тому наступна педагогічна умова – залучення майбутніх учителів початкової школи до неформальних онлайн-курсів задля формування емоційно-етичної компетентності – передбачає участь у заходах і навчальних курсах, які пропонують популярні освітні платформи і спільки, а саме: Prometheus, Edera, Всеосвіта, студії «Надія Є!», «Освіторія».

Зважаючи на те, що емоційно-етична компетентність є складним інтегративним утворенням, ми пропонуємо здобувачам освіти низку потенційних онлайн-курсів та вебінарів, спрямованих на формування когнітивної, мотиваційно-ціннісної та діяльнісної її складових.

З метою розвитку емоційної стійкості, здатності ефективно виходити зі стресових ситуацій здобувачів можна залучити до онлайн-курсів: «Як вийти з депресії», «Як потоваришувати зі стресом», «Небайдужі: базові емоційні потреби та соціальна взаємодія», «Школа стійкості», «Знати, як допомогти».

Цінними у контексті актуалізованої проблеми є матеріали, представлені «Освітнім хабом міста Києва», зокрема «Емоційний інтелект», Ораторське мистецтво (у форматі SCORM), які дають змогу поглибити знання та сформувані навички за модулями «Що таке емоційний інтелект?», «Емпатія», «Управління емоціями», «Емоції та раціональність», «Мотивація», «Конфліктологія» та «Емоційне вигорання».

Вебінар психологині-консультантки, сертифікованої тренерки та ментори Unique School А. Антонової «Емоційний інтелект в умовах війни: ресурси для дітей та вчителів» дає змогу здобувачам освіти азами в розумінні емоційного інтелекту, відкритими онлайн-інструментами та ресурсами для вчителів і дітей; практичними вправами для стабілізації емоційного стану дітей (Антонова, 2022).

Висновки і перспективи подальших розвідок. Отже, ми переконані, що обґрунтовані педагогічні умови сприятимуть формуванню емоційно-етичної компетентності майбутніх вчителів початкової школи.

Проведене дослідження не претендує на вичерпний аналіз всіх аспектів означеної проблеми. Перспективними наразі вважаємо наукові розвідки у контексті інноваційних технологій формування професійної компетентності майбутнього педагога НУШ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Міністерство освіти і науки України (2024). *Про затвердження професійного стандарту «Вчитель закладу загальної середньої освіти»*: Наказ Міністерства освіти і науки України від 29 серпня 2024 р. за № 1225. URL: https://register.nqa.gov.ua/uploads/0/646-ilovepdf_merged.pdf. (дата звернення 30 квітня 2025).

Стельмашук, Ж., Сілкова, Е. Критерії та рівні сформованості емоційно-етичної компетентності майбутнього вчителя початкової школи. *Інноватика у вихованні*. зб. наук пр. Вип. 20. 2024. / М-во освіти і науки України, Рівнен.

держ. гуманіт. ун-т; упоряд.: О.Б.Петренко; ред. кол.: О. Б. Петренко, Н.Б.Грицай, Т.С.Ціпан та ін. Рівне: РДГУ. С140-147.

Кіндрат, І. *Яким має бути вчитель початкових класів: компетентності. Педрада*. Експертус цифрове видання. 26 листопада 2025. URL: <https://oplatforma.com.ua/article/1973-yakim-ma-buti-vchitel-novo-ukrasko-shkoli> (дата звернення 30 квітня 2025).

Сухолинський, В. О. *Вибрані твори : в 5 т. Т. 5. Статті*. Київ: Радянська школа, 1977. 639 с.

Антонова, А. *Емоційний інтелект в умовах війни: ресурси для дітей та вчителів*. Вебінар. 26 квітня 2022. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=0vjDRgO5Su0> (дата звернення 30 квітня 2025).

REFERENCES

Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy (2024). *Pro zatverdzhennia profesiinoho standartu «Vchytel zakladu zahalnoi serednoi osvity»* [About the Approval of the Professional Standard «Teacher of a General Secondary Education Institution»] : Nakaz Ministerstva osvity i nauky Ukrainy vid 29 serpnia 2024 r. za No. 1225. URL: https://register.nqa.gov.ua/uploads/0/646-ilovepdf_merged.pdf. (data zvernennia 30 kvitnia 2025). [in Ukrainian]

Stelmashuk, Zh. & Silkova, E. Kryterii ta rivni sformovanosti emotsiino-etychnoi kompetentnosti maibutnoho vchytelia pochatkovoi shkoly [Criteria and Levels of Development of Emotional and Ethical Competence of a Future Primary School Teacher]. *Innovatyka u vykhovanni*: zb. nauk. pr. Vyp. 20. / M-voosvity i nauky Ukrainy, Rivnen. derzh. humanit. un-t; uporiad.: O. B. Petrenko; red. kol.: O. B. Petrenko, N. B. Hrytsai, T. S. Tsipantain. Rivne: RDHU. S.140-147. [in Ukrainian]

Kindrat I. *Yakym maie buty vchytel pochatkovykh klasiv: kompetentnosti* [What Should a Primary School Teacher Be Like: Competencies]. Pedrada. Ekspertus vydannia. URL: <https://oplatforma.com.ua/article/1973-yakim-ma-buti-vchitel-novo-ukrasko-shkoli> (data zvernennia 30 kvitnia 2025) [in Ukrainian]

Sukhomlynskyi, V. (1977). *Vybranitvory: Vol. 5. Articles* [Collections of Works. Statti]. Kyiv: Radianska shkola, 1977. 639 s. [in Ukrainian]

Antonova, A. *Emotsiinyi intelekt v umovakh viiny: resursy dlia ditei ta vchyteliv*. Vebinar [Emotional Intelligence in Wartime: Resources for Children and Teachers. Webinar]. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=0vjDRgO5Su0> (data zvernennia 30 kvitnia 2025) [in Ukrainian]

PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR FOSTERING EMOTIONAL AND ETHICAL COMPETENCE OF THE FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHER

Nadiia HRYNKOVA

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Theory
and Methods of Education Department,
Rivne State University for the Humanities,
Rivne, Ukraine

ORCID: 0000-0002-5774-8699,

e-mail: nadiia.hrynkova@rshu.edu.ua

Zhanna STELMASHUK

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Theory
and Methods of Education Department,
Rivne State University for the Humanities,
Rivne, Ukraine

ORCID: 0000-0003-2368-4209,

e-mail: zhanna.stelmashuk@rshu.edu.ua

Abstract. The article summarizes the content of the concept of emotional and ethical competence of a future primary school teacher, which is presented as «a set of knowledge in the emotional and ethical sphere, the ability to express, realize and manage one's emotional state and emotions of education seekers, overcoming stressful and conflict situations, which contributes to the effective organization of dialogical interaction with parents and students on the basis of empathy, moral and ethical norms and rules».

The analysis of scientific sources and the results of empirical research as a whole showed an insufficient level of formation of emotional and ethical competence among higher education applicants in the specialty 013 Primary Education, which is the basis for identifying and substantiating pedagogical conditions that will contribute to its effective formation, which include: development of motivation in future primary school teachers to master emotional and ethical competence; use of the educational potential of the academic disciplines «Pedagogical Mastery», «Theory and Methods of Education» to form emotional and ethical competence of future primary school teachers; involving future primary school teachers in informal online courses with the aim of developing emotional and ethical competence. To form emotional and ethical competence of future primary school teachers, it is important to awaken a sustained interest and need for the specified problem, which is possible provided that internal motivation, external motivation, motivation, related to the perspective, as well as minimizing factors that reduce the level of motivation. It is important to include in the content of lectures and practical classes material that is focused on the formation of cognitive, motivational-value and activity components of emotional-ethical competence. Online courses, as proven by practice, are one of the forms of acquiring competencies.

Keywords: emotional-ethical competence, future primary school teacher, pedagogical conditions for the formation of emotional-ethical competence, motivation of education seekers, informal online courses.

Стаття надійшла до редакції 06. 05.2025 р.